

L'AVENÇ

Franz Kafka
Carta al pare

Franz Kafka

Traducció i estudi preliminar de Ricard Torrents

Franz Kafka

CARTA AL PARE

Traducció i estudi preliminar de Ricard Torrents

L'AVENÇ
Barcelona
2009

Barcelona, octubre 2009

© de la traducció, l'estudi preliminar i les notes, Ricard Torrents, 2009

© d'aquesta edició, L'Avenç, S.L., 2009

Passeig de San Joan, 26, 2n 1a

08010 Barcelona

Telèfon: 93 245 79 21 Fax: 93 265 44 16

www.lavenc.cat

Es reserven tots els drets.

Cap part d'aquesta publicació no pot ser
reproduïda, emmagatzemada o transmesa
per cap mitjà sense permís de l'editor.

Disseny de la col·lecció: Toni Miserachs

Disseny de la coberta: Natàlia Báscones. Il·lustració: L'Avenç

Il·lustració de la p. 31: Franz Kafka. Fototeca.cat

Composició: L'Avenç

ISBN: 978-84-88839-35-0

Ref. AVENO19

Dipòsit legal: B.

Imprès a

TAULA

Entorn de la <i>Carta al pare</i> , de Franz Kafka.	7
Carta al pare.	33

ENTORN DE LA CARTA AL PARE, DE FRANZ KAFKA

Quan va escriure *Brief an den Vater*, *Carta al pare*, Kafka tenia trenta-sis anys. Era el novembre de 1919, a Schelesen, una petita localitat al nord de Praga, durant una de les freqüents fugides que s'imposava per a estar sol i que llavors també li imposaven els metges, per tal de guarir-lo d'una tuberculosi pulmonar diagnosticada dos anys abans. Aquestes absències de Praga foren sempre breus; mai no abandonà la seva ciutat, a desgrat dels propòsits repetits de fugir-ne i l'esperança de «plantar casa en un país llunyà». Tampoc no abandonaria mai el pare. En aquesta mateixa època consignà en el diari: «el país de frontera que es troba entre la soldat i la companyia, l'he traspasat ben clares vegades; m'hi he establert fins i tot més llargament que no en el de la soldat total. Quin país tan bonic, comparat amb aquest, no havia d'ésser l'illa de Robinson!»

Schelesen fou també un país de frontera. En una primera estada, la tardor de l'any 1918, hi coneix Julie Wohryzek, filla d'un servent de sinagoga, una mena de sagristà, i a la primavera següent es prometen. És el tercer prometatge de Kafka i el més breu; és també el que ocasiona la *Carta al pare*. Pel novembre, ja trencat el prometatge, torna a la pensió de Schelesen i durant les breus setmanes que hi passa sol, interromp el dietari i escriu de raig, com solia fer, dues llar-

gues cartes: ultra al pare, escriu a la germana de Julie explicant-li a la menuda les raons que l'han dut a renunciar al matrimoni.¹

Les dues cartes tenen, doncs, un origen comú, però tant com necessària i oportuna sembla la segona, puix que d'una manera o altra calia que Kafka s'excusés («jo l'havia empesa al matrimoni; ella s'hi avingué només sobresaltada i a contracor»), extemporània i redundant semblaria la carta al pare, el qual, en tot l'afer, s'havia limitat a demostrar el seu desacord amb aquell matrimoni precipitat. De fet, Kafka prescindia de la negativa paterna; fins i tot deia a la germana de Julie que «m'era una prova més i més forta de la justesa d'allò que em proposava». Evidentment, el motiu, el punt de partença de la carta al pare és un altre.

Els mesos que precedeixen i segueixen la carta formen una època en què Kafka s'obstina amb nova intensitat a sospesar-se, a descriure's en la seva situació. Feia més de quatre anys que escrivia poc (*Aforismes* i *Un metge rural*), després d'un període molt fecund, entre 1912 i 1914, en què havia enllestit *Amèrica*, *La condemna*, *La metamorfosi*, una gran part d'*El procés* i *En l'establiment penal*. És justament l'any 1919 que, com el 1912, en el primerencontre amb Felice Bauer, marca el començ d'un nou període de fecunditat creadora amb la represa dels aforismes intitolats *Ell*; continua amb un gran nombre de narracions curtes i es corona amb *El castell*, escrit del gener al setembre de 1922. *Ell* porta un títol i descriu una figura tan poc anònims que no amaguen gens el «jo», i *El castell*, d'altra banda, s'ha demostrat l'obra narrativa de Kafka que revelava més un sotafons autobiogràfic, o diguem d'experiències personals acumulades els darrers anys de la seva vida. Aquests són, doncs, el marc de

1. La història d'aquestes relacions s'ignorava gairebé totalment fins que aquesta carta a la germana de Julie no en revelà els trets fonamentals.

la carta i el terreny d'on neixen la seva amplitud i la seva radicalitat: Kafka, que ja no intentarà més el matrimoni, o sigui, independitzar-se del seu món, del pare, torna a «enfonçar-se en tots els perills de la literatura»; no gaire abans llegí Kierkegaard² i les *Confessions* d'Agustí.

L'empitjorament de les relacions amb el seu pare concreten el moment biogràfic de la carta. De sempre havien estat fredes, per no dir hostils: «Amb la meva família, la gent millor i més amable que hi ha, visc més foraster que no viuria un foraster. Amb la mare aquests darrers anys no ens hem dit, pel cap alt, ni una vintena de paraules al dia; amb el pare no hem passat de bescanviar la salutació; amb les germanes casades i els cunyats no parlo sense enutjar-m'hi. La causa d'això és senzillament que no tinc res a dir. Tot el que no sigui literatura em rellisca, ho detesto, ja que em fa nosa o em roba temps, mal que sigui només mentalment».³ Aquesta muda indiferència, però, envers el pare es converteix en indignació quan se sent ofès en les dues coses més intocables que posseïa: la seva obra i els seus projectes de matrimoni. En portar-li *Un metge rural* i *En l'establiment penal*, publicats aquell any, el pare li fa amb desdeny: «posa'ls damunt la tauleta de nit». I en comunicar-li que vol casar-se, el pare li reprotxa que aquell matrimoni serà una vergonya per als Kafka i li aconsella el bordell: «No hi ha d'altres possibilitats? si tens por, t'hi acompanyaré».

La carta no arribà mai a les mans del pare. Enviada a través de la mare, en això i tot mitjancera, fou retornada a Kaf-

2. «Tal com jo presentia, el seu cas (de Kierkegaard) és molt semblant al meu, malgrat diferències essencials; si més no, està a la mateixa banda del món que jo» (*Diari*, 21 d'agost de 1913). El conflicte de les parelles Kafka-Felice (Julie) i Kierkegaard-Regina presenta moltes afinitats, igual com el conflicte amb el pare, decisiu en la vida i en l'obra de tots dos escriptors.

3. Projecte de carta al pare de Felice Bauer, conservat en el *Diari*, en què justifica la ruptura amb la seva promesa.

ka, el qual la confià més tard, amb d'altres manuscrits, a Milena. Aquesta confiança manifesta de retop que per a Kafka, pudorós com era, la carta tenia una importància particular al mig de la muntanya de cartes i dietaris que havia escrit al llarg de la vida. Era, en primer lloc, un esbós d'autobiografia, per bé que impenetrable i limitat a la confrontació amb el pare. I sobretot, atès que el pare assumia llavors un paper absolut en la seva vida i en la seva obra, com el que l'any 1912 havia assumit Felice («el món; F. és el representant del món»), la carta pertany al nou i grandios intent de salvar-se en la literatura i n'és un fruit més, el primer, al costat d'*El castell* i les obres menors d'aquest període.

No deixa de sorprendre, tanmateix, que a trenta-sis anys, cinc abans de morir, acabada la part més important de la seva obra (i de la seva vida), Kafka escrigui aquesta despietada, inhabitualment extensa carta al seu pare; que s'hi entretingui, que els projectes i les obres començades hagin d'esperar. L'acaba bruscament, és veritat, però l'acaba en un punt mort, esgotat el tema com si s'adonés que ha estat prolix i que el cabdell no donarà més fil sense trencar-se. Ha deixat detalls, diu més d'un cop; d'essencial, no hi manca res. Amb un to tant o més novel·lesc que epistolar, tant o més delator que confidencial, Kafka vol, en efecte, posar plet al pare, implicar-lo en «el terrible procés» en què ell, des dels primers anys obscurs de la infantesa, es debat i es defensa, però sobretot se sent acusat i condemnat, pel pare justament. I planyent-se'n, el refusa com a jutge igual com l'ha refusat com a pare, si doncs en la paternitat es fundava la seva jurisdicció. El converteix així en «part litigant», al seu rang, i apel·la no se sap ben bé a quin altre tribunal, puix que el pare seria precisament el suprem, «la darrera instància». Així s'obliga a reconstruir tota la història de llur convivència sense callar anècdotes cruels ni estalviar-se explicacions humiliants. L'al·legat, en canvi, sobre els projectes de matrimoni,

del qual «depèn tota l'eficàcia de la carta», resta difús i incomplet, cosa que podria explicar-se per la immediatesa i la dificultat del tema. A la fi, la sentència, molt kafkianament i molt lògicament, no es pronuncia, si no és que calgui buscar-la en la condemna de tots dos acusats a una dolorosa innocència indemostrable. Més aviat sembla demanar una suspensió del judici, com si un dia, molt llunyà i incert, haguessin d'ésser presentades les darreres, contundents proves.

Resumides així, les intencions i les motivacions de Kafka semblarien força clares, en contrast amb la resta de la seva obra, reconeguda obscura per no dir hermètica. Inconfusiblement kafkià, per contra, i en un grau de perfecció extrema, és l'estil: minucios, cortès, exhaustiu, cancelleresc, d'una transparència inquietant però, perquè el lector no sap ben bé què transparenta. Equívoc potser de tan límpid, ofuscador; talment que cal preguntar-se si la claredat d'aquesta carta no és també aparent.

Per què tot aquest devesall de mots i de raonaments que furguen en ferides incicatritzables? D'on vénen i cap on van? El lector acaba la carta esbalaït, perplex. Cada plany, en efecte, cada confessió o cada retret semblen excessius i tot plegat sembla desorbitat. Per què la claredat s'ha de tornar irreverent i la sinceritat, impudorosa? Com pot contenir tanta desmesura i tanta virtut corrosiva aquesta prosa neutra, rigorosa i freda com la d'un tractat? El lector de la carta també se sent acusat en un judici del qual es considerava simple espectador; s'adona que no es tracta de cap joc innocent que tolera badocs iniciats; en acabar la lectura també haurà de comparèixer i de sotmetre's a un interrogatori sobre el sentit total que ha de donar o dóna a l'obra de Kafka.

Posem que aquest lector coneix *Amèrica*, *El Procés*, històries breus... Deu haver seguit, es deu haver pensat que seguia aproximadament el pas de l'escriptor que li descobria aquelles regions singulars, fantàstiques i tanmateix ben geo-

gràfiques dels dintres humans. Pot ésser que amb elles, com amb una nova i real «Amèrica», cobreixi un tros de mapa, redueixi l'espai ocupat per l'ample mar de les tenebres. No dubtarà de la credibilitat d'uns textos, obscurs però escrits o dictats, es diria, per un vident escrupulós de descriure fil per randa tot allò que es mou dintre el camp de la seva visió. El text l'excita, amb el seu caràcter al·legòric, a fer-ne l'exegesi, a buscar-ne la clau; sembla que es tracti només de trobar la sortida del laberint. I el lector, servint-se d'aquest o d'aquell altre signe menys equívoc, aventura la seva perspicàcia i «interpreta».

Albert Camus venia a dir que el destí de Kafka, i potser la seva grandesa, fou que sense donar res, oferí tant. No és estrany, doncs, que tant els lectors com els crítics, malgrat que no se'ls doni res, s'inclinin a l'apropiació davant tant d'assortiment. En la *Carta al pare* més que enlloc, perquè l'enigma presenta un nou plantejament i, en aparença, una possibilitat de solució. Cal, però, que la lectura o la crítica, en prendre, no cometin un furt, una expoliació maldestra o una usurpació d'autoritat sobre dominis reservats a Kafka mateix. «Aquesta carta... serà molt incompleta».

Kafka coneix les històries sense desenllaç, els passadissos inacabables, les sinuositats perdedores. En realitat, què resol la carta? La breu contraquerella que ell mateix, en acabar la carta, posa en boca del pare, replanteja de cap i de nou tota la controvèrsia i acaba desitjant-se una pausa provisional, que qui sap si la mort farà definitiva, i signa, *Franz*.

El que és important és que el *procés* continuï obert, que les actes no siguin cancel·lades, sinó simplement desades. Important i necessari, com en l'estira i arronsa amb què de vegades els amants s'estimen. No cal prendre decisions, cal només esperar que els malentesos de la vida no ho malmetin tot. «No cal que surtis de casa. No et moguis de la taula i escolta. No cal ni que escoltis, espera només. No cal ni que

esperis, resta completament sol i quiet. El món se't mostrarà sense disfresses».⁴ Ajornar, al capdavant, també és una decisió, i en el cas de Kafka, l'única possible. La incapacitat de resolució dels seus personatges, la seva pròpia incapacitat de portar-los a un final net i clar fa pensar en la impotència de Sísif; no neix del desistiment, de la fluïxetat, sinó de la magnitud del propòsit; assequible aparentment, resulta una tasca desproporcionada a les forces de què l'home disposa. L'agrimensor K. no arriba al castell, tem o sap que no hi arribarà mai; tanmateix no abandona la dèria o el manament d'arribar-hi.

Així es desesma també el fill en la carta: els camins mentals que ressegueix l'haurien de portar a aclarir d'una vegada les relacions que el lliguen amb el pare; en realitat el duen a descobrir el nus inextricable en què pare i fill s'entortolliuen. Aquest fons vertiginós, inexplorable, on la paternitat i la filiació arrelen encara indiferenciades, deu ésser el fons de la vida, el mur que deté la memòria i paralitza els raonaments. Xucla, però, com un imant, i la seva força recorda la que empeny els destins humans a la tragèdia clàssica. Només que allà pren d'altres noms i d'altres formes, sobretot va més enllà, cap on «la vida és més que no un joc de paciència». Kafka s'atura abans, a jugar pacientment. «Tots els errors humans són errors d'impaciència, de no seguir el mètode». Més no li és possible. Li basta la impotència, si es manté lúcida.

Tampoc ningú que no fos un irresponsable no li exigiria més o no gosaria de formular un dictamen conclusiu del procés kafkià. La comprensió de l'art s'obstrueix ràpidament quan no passa pel respecte i el tacte. Per quins principis estigmatitzaríem Kafka amb alguna de les aberracions amb què se sol manifestar la neurosi o amb quines proves? Amb qui-

4. *Proses pòstumes*, 1917-1918.

na moral l'acusaríem d'impietat? La desproporció d'aquests judicis es revelaria no solament perquè l'art es degrada quan se'n fa objecte de casuística clínica o perquè, quant al judici ètic, el patriarcalisme atàvic que regula la institució familiar imposaria una justícia molt parcial; la raó poderosa és que la insanitat o la perversió, si hi són, no es poden encara relacionar causalment amb l'obra d'art; resten fenòmens concomitants, paral·lels a tot estirar, però no consecutius. No ho confirmen les múltiples i variades temptatives de diagnosticar el cas clínic de Kafka? Després d'unes primeres constatacions, han d'aturar-se davant la interdependència, ara com ara misteriosa, de cos i d'esperit, o bé es perden en les vagues fronteres de la normalitat i la anormalitat. Sobre això escrivia a Milena cap a l'any 20: «No vull (Milena, ajudi'm vostè! Vostè entén més coses de les que jo puc dir-li), no vull (i no quequejo) venir a Viena perquè no resistiria l'esforç espiritual. Estic malalt de l'esperit, la malaltia dels pulmons no és sinó una dilatació de la malaltia espiritual. Estic malalt d'ençà dels quatre o cinc anys que van durar els meus dos primers prometatges».

D'altra banda, sembla que si hi havia un text de Kafka no ben exempt d'indicis de morbositat, encara no seria la carta al pare. Tot i que la temàtica sigui rossoladissa, amb uns perills insuperables per a qui es trobés inclinat a foraviar-se neuròticament, Kafka tracta la relació pare-fill, elemental i explosiva, a un nivell d'universalitat i d'ampla visió crítica. La claredat i la precisió que caracteritzen la seva prosa caracteritzen també la immunitat d'impulsos no dominats. Compari's la fluïdesa dels raonaments en Kafka, insegurs, matisats, hipotètics, sense contradiccions ni intersticis, o la contenció del seu potencial afectiu, amb el rigor glaçat i la passió amenaçadora dels sil·logismes dels paranoics. Aquest és el fet decisiu que col·loca Franz Kafka, i precisament com a autor de la *Carta al pare*, en un punt nou però molt cohe-

Kafka va escriure *Carta al pare* quan tenia 36 anys, amb motiu del trencament del seu prometatge (el tercer!) amb Julie, filla d'un servent de sinagoga. Tot i que el pare s'havia mostrat contrari a aquest matrimoni, Kafka sent la necessitat de justificar-se. El text constitueix, de fet, un esbós d'autobiografia i un nou intent de salvar-se en la literatura.

Kafka acusa el pare dels seus mals i reconstrueix la història de la seva convivència sense callar anècdotes cruels ni estalviar-se explicacions humiliants amb un estil minuciós, cortès, exhaustiu. Cada plany, cada confessió o cada retret semblen excessius i tot plegat sembla desorbitat, sense que s'arribi a un judici definitiu, cosa que fa pensar que malgrat la confrontació personal, Kafka se les heu amb un enemic impersonal, tot allò que no és ell, el món, el defora o el curs de la vida.

